

Мисли за недоказани хипотези

Пеню Михайлов*

Резюме: Статията представя мнението на автора по проблеми, свързани с промените в икономическата наука, с възникването на нови теории и хипотези и др. Авторът, от гледище на теорията и методологията на икономическата наука, има за цел да постави някои нерешени въпроси пред счетоводната мисъл.

Ключови думи: икономическа наука, теория, методология.

JEL: B41.

1. Формулировка на проблема

Озаглавих тази статия така по следните съображения: първо, счетоводството днес е изправено пред нови предизвикателства; второ, промените в икономическата наука се отразяват по своеобразен начин върху него; трето, извършва се пробив в стари стереотипи и канони, превъзможват се заблуди, възникват нови теории и хипотези; четвърто, появяват се нови разработки, оспорващи значимостта и пълнотата на доминиращата теория; пето, старото се руши, новото обаче е в зародиш, все още не е кристали-

---

* Пеню Михайлов е доктор на икономическите науки, дългогодишен професор в Икономическия университет – Варна.

зирано като същност и форма. Това налага да се обърнем с лице към някои нерешени въпроси в счетоводството, някои да поставим на вниманието на читателя.

Авторът, от гледище на теорията и методологията на икономическата наука, има за цел да постави някои нерешени въпроси пред счетоводната мисъл. Някои могат да звучат по странен начин; по тези причини в заглавието е сложен текст „Мисли за недоказани хипотези“. Може би това ще привлече вниманието на научната общност.

2. Изходни предпоставки на анализа на проблема

Не претендираме да бъдем специалисти в теорията на счетоводството и затова не можем да вникнем в нейните тънкости и детайли. Това, че не сме специалисти, не значи, че не бива да се докосваме до нея. Теорията не може да бъде дело само на специалисти, работещи в това направление. За съжаление, това продължава и днес. Нашите предци имаха по-друг подход, проследим ли историята, Кант, Хегел, О. Конт, К. Маркс, И. Пригожин и пр. разглеждаха нещата на по-широк фронт. И това има своя логика. Всеки, който се занимава с частни въпроси, не може да отмени общите. Той на всяка крачка се сблъсква с тях. Теорията на икономиката представлява едно цяло. За да я изучим, ние изкуствено я разделяме на

отделни части. Нямах ли усет за цялото, нямах усет за частта. Частта обаче не е цялото, въпреки че в диалектически смет вид го съдържа. В последно време обаче сме свидетели на друг подход. Частта се затваря и капсулира в себе си, не се открива за други системи, откъсва се от цялото, попадаме в тясна специализация от рода на тази: лекарят се специализира за едното ухо, а друг за другото, като че ли този афоризъм не е лишен от съдържание.

Може да звучи парадоксално, но към счетоводството все още не се прилага философски подход. В наши дни, ние сме свидетели на пробив в тази посока. Школата на Соколов дава пример в това отношение. Вече се появиха и първите публикации. У нас по едни или други причини отсъстват такива. Предимство се дава на чисто счетоводни проблеми от рода: кои приходи и разходи към коя сметка следва да се отнесат. Не отричам този подход, но теорията на счетоводството не бива да се свежда само към това, нейн недостатък е, че се затваря в рамките на своя предмет, не се отваря към други дисциплини и системи.

Теорията трябва да се оценява от различни гледни точки. Тя не бива да се разглежда единствено от гледище на нейните постулати.

Но животът е многолик. Той не търпи схеми и шаблони. Има многолинейност на икономическата динамика, което се отнася не само за икономическата наука, но и за естествените. Теоретична система съдържа две сили: центростремителна и центробежна. Първата се стреми да запази целостта на системата, ядро и защитен пояс. Втората – елементите да излизат извън пределите на тази система, да придобият статус на самостоятелно функциониране.

Днес съществуват нови теоретични системи: комбинация, коалиция, интеграция, съжителство на теории от различен род, проникване на системи една в друга, отпор и възмущение на системи, социална алер-

гия, недопускане на системата да прониква в други системи. Това важи и за счетоводството. Като вид система то не може да остане извън други теоретични системи, не бива да пренебрегва философския подход в своя анализ и да се свежда само до практическа приложимост на знанията, да се превърща в своето рога занаят. Теоретичните системи са отражение на реални икономически процеси. Една система може да бъде безупречна от гледище на самите постулати, които я съставляват, но сравнена с друг ранг системи да не бъде дотам плодотворна и научно издържана. Да посочим някои примери: Евклидовата геометрия е безупречна от гледище на своята същност – две успоредни прави не се пресичат, но сравнена с неевклидовата геометрия, тази на Лобачевски, това не е така. Двете линии в далечината се пресичат, тъй като има изкривяване, усукване на пространството.

Припомням тези неща по следните съображения: първо, проблемите на счетоводството са проблеми не само на него, но и на други теории; второ, то не може да се обясни с една единствена теория, заложена още от времето на Л. Пачеоли (1494 г.); трето, теоретичното познание да се опира на по-широка основа; четвърто, да бъде дело на синтез от теории. А това налага преоценка на доминиращата теория, остаряла ли е тя, или в стадия на информационното общество стеснява своя обхват, губи предназначение, или придобива друг изразение. Този въпрос няма еднозначен отговор. Той се нуждае от по-голяма обстоятелствена.

3. Теоретично и емпирично познание и неговата значимост в анализа на счетоводните проблеми

Този въпрос днес придобива злободневен характер. Ако преди теорията е била на почит и уважение, сега е на заден план,

Дискусия

дори може би – забрава. Внушава ни се, че емпиричното познание трябва да бъде приоритетно, то като че ли е непосредствената практика. Много дисертации, хабилитационни трудове, научни изследвания следват пътя на описанието: цифри, таблици, взети в готов вид от разни статистически сборници. Теорията се губи, доколкото е налице, има обзорен, обобщаващ характер, разпиляна е, липсва стройност на изложението, не съдържа нови неща, изпъстрена е със стари клишета и банални истини. Преподаването също има такъв характер.

Това не трябва да бъде път на научно изследване и на самото преподаване. Без да влизам в спор и в тънки детайли на проблема, ще посоча само някои изходни положения. Всяка научна разработка, както и преподаването на икономически знания трябва да почива на три „кита“ (стълба): философия, теория и методология, практическа приложимост. Тези неща като че ли ги няма, връх взема емпириката. Тя обаче не може да обхване и разкрие същността, а само описва външната, повърхностна страна на явленията. Емпиричното познание е частично знание, необходимо, но не достатъчно да разкрие същността. То не изчерпва знанията в неговата цялост. Икономическата наука, както и счетоводството, не е само емпирична наука, каквито твърдения се срещат. Те обхващат: теоретическо знание, емпирично познание, парадигматично, инструментално познание, опитно познание, дедуктивно познание. Сложната съвкупност на счетоводството не може да се представи и изучи само от едно познание – емпиричното.

Теорията и емпириката са степени на човешкото познание и като такива са в единство и противоречие. Теоретичната наука не е емпирична наука, но не е и априорна. Истината не може да се разкрие само чрез логически априорен път. Логическата строгост и вътрешната непротиворечивост не ни предпазва от грешки и правилни

теоретични конструкции. Правилно построени силогизми могат да имат резултати, противоречащи на действителността. Всяко наше знание започва благодарение на сетивата ни, преминава после към разсъдка и завършва след това в разума. Първата степен на познание е сетивното, чувственото, след това – логическото, абстрактното. Двете страни на познанието трябва да вървят ръка за ръка; „всички обекти, които представляват субстрат на човешкото усещане, възприятие и наблюдение, преминават и през сетивата на животните. Но само човекът може да преобразува сетивните стимули в наблюдение и опит и отново само той може да подрежда различните наблюдения и опит в съгласувана система (Л. фон Мизес, 2011, с. 201).

Теоретичното познание в счетоводството разкрива същността на явлениято посредством наблюдение и обобщение. Емпиричното познание обаче не обхваща всички степени на познание. От тази гледна точка, недооценката на икономическата методология и теория на познанието у нас не е оправдана. Интересът към тях спада. Счетоводството трябва да очертае своето проблемно поле и методология, да види дали „ядрото“ и „защитния пояс“ дали не са застрашени. А това налага да навлезем в по-широк кръг на икономическо изследване.

Така че схващането за приоритет на емпиричното познание и преподаване е лишен от всяко основание. То затваря пътя на по-модерни методи на познание – не е предимство, а недостатък на самата теория и на преподаването. За да бъде преодоляно противоречието, би могло да се отива към някакво „споразумение“, съглашение (конвенционализъм) между различните теоретически школи.

Икономиката преминава от едно състояние в друго, от хаос към порядък и обратното, от порядък към хаос (Пригожин, Стенгерс, 2001). Тогава може ли проблемите на счетоводството да се обяснят с

една единствена теория. В живота, както казах, съществува и нелинеен път на развитие, а той не се побира в рамките на доминиращата парадигма в счетоводството. В хода на човешкия прогрес, на цивилизацията, науката се освобождава самоочиства от ония теории и грешки, които пречат на този прогрес и на тази цивилизация. Доминиращата теория не може да се приеме за вечна и универсална за всички времена.

4. Счетоводната наука в контекста на парадигмата на Т. Кун

Тук, обаче може да се възрази – Куновската парадигма се отнася най-вече до естествените науки и по-специално до класическата физика и астрономия. Това не се отрича, но не значи да се отхвърли нейната методология спрямо икономическата наука. За да се види, доколко е приложима, нека видим нейната концептуална същност. Отчасти за това стана дума, сега ще разгледаме проблема от друг ъгъл на зрение. Т. Кун (Кун, 1996) изхожда от следните обстоятелства:

1. Науката, в случая счетоводната се развива в съответствие някои модели
2. Група учени откриват други модели и теории, други закономерности, т.е. по-ефективни методи на научно познание. И на тази основа търсят, дали твърденията подлежат на емпирична проверка, ако не, коригират своите принципи.
3. Парадигмата търси начини по новому да се обяснят факти, събития, които влизат в теорията и преподаването на учебни дисциплини и невъзможността те да се осветлят с предишни теории.

Основните положения на тази парадигма, изразена в неговата книга „Структурата на научните революции“ се свежда до това: науката се развива в съответствие с някои теории и модели, т.нар. допарадигмен период, съществуват различни конкуриращи теории, но нито една не е доминираща;

парадигма, доминираща сред останалите школи, всички признават нейната ръководна роля; нормално развитие на науката; кризисен стадий; поява на нова парадигма; промени в структурата на научната революция, утвърждаване на нова парадигма в структурата на научното познание; възвръщане към стадия на нормалната наука.

Вписват ли се тези изисквания към счетоводната наука?

В определен смисъл – да, но аз не ги разглеждам.

Тук възниква въпросът дали фактите и събитията в счетоводството могат да се обяснят с доминиращата теория, заложена още от Л. Пачеоли. Ако не – настъпва криза в научната революция. Старата теория или се отхвърля или стеснява своя обхват. Старите знания се фалшифицират, опровергават и се дава път на знания, обусловени от новата парадигма.

Теорията на счетоводството, според нас, не може да предложи засега по-конструктивни програми от тези, които са в момента. Вероятно ще се възрази, че има други парадигми в счетоводната отчетност: Първо, антропологическа (счетоводната практика определя теорията; второ конюктурна (пазара формира теорията); трето, събитийна (прогностична функция) четвърто, процесуална (процес на вземане на решения); пето, идеологизирана; шесто, информационна (оценка на информацията за фактите на стопанския живот); седмо, бихейвиористична (изучаване поведението на лицата, приемащи решения). Тези парадигми в комбиниран, съдържателен план могат да се представят по следния начин: униграфическа, диаграфическа, камерално (Зуга, 2010; Генералова, Соколова, 2012).

Това, според нас, не са парадигми в строгия философски смисъл на това понятие, приложени към икономическия анализ, те повече наподобяват на икономически

Дискусия

подходи, но не и на парадигми. Фактът, че счетоводството има допирни точки с правноадминистративни актове и с институциите, не го превръща в правна и институционална наука. Доминиращата теория на счетоводството страда от един съществен методологически порок. Тази теория се представя за универсална, присъща на всички етапи на обществото. Всяка теория е ограничена от времето, при което възниква. Няма теория за всички времена. Ако теорията не се потвърждава от основните факти, поставя се под съмнение нейната общовалидност.

Провъзгласила се за непоклатима и универсална, системата на двойното записва се опълчва срещу теории, които засягат нейната концептуална същност. Какво значи универсалност? Това е неизменност на реда. Всичко, което противоречи на него се отрича. Теориите не се разглеждат в тяхната цялост, като степени на човешкото познание. Тази методологическа слабост съзря и Имре Лакатош. "Ако разгледаме най-значимите последователности на теориите, имащи място в историята на науката, то видно е, че се характеризират с непрекъснатост, свързващ техните елементи в едно цяло" (Лакатос, 1995, с. 135).

Счетоводството не бива да се обвързва само с една-единствена теория. В тази връзка не е излишно да припомним словата на Имре Лакатош: „За Попър, пише той, изменението на науката е рационална или поне се поддава на рационална конструкция и попада в сферата на откритието. За Кун изменението на науката – от една парадигма към друга – е мистично обръщение в друга вяра, което не се ръководи и не може да се ръководи от правилата на разума, и което изцяло попада в сферата на (социалната) психология на откритието. Изменението на науката има религиозен характер" (Лакатош).

Този подход, приложен към теорията на счетоводството, я обрича на застой. Мо-

ите възражения срещу него се свеждат до следното: първо, преходът на икономическата наука от една парадигма към друга, е плод не на мистиката, а резултат на икономическите промени на действителността; второ, „правилата на разума“ не са умозрителни заключения, а отражение на реални обективни икономически процеси; трето, логическите форми на мисленето, на разума, могат да имат самостоятелно битие, но те не могат и не бива да се откъсват от своята обективна основа; четвърто, разумът, освободен от съгържанието (реалността), е спекулативна измислица, граничеща с мистиката, откриваща път на идеализма.

Да се признае непоклатимостта на дадена теория и свързани с нея категории, това значи да се отрича историческия характер на икономическата наука и свързаните с нея категории. Това значи, че са конструирани по естествен начин, че развитието им следва този път, а другите – по изкуствен начин. Това твърде много напомня „Краят на историята“ на Фукуяма, която обрича самата история на застой. Без критика на старото, не може да се утвърди настоящето. Старото обаче не следва да се отрича изцяло, а да се възражда в настоящето и бъдещето, от гледнище на целите на движението.

Науката е низ от теории, съединени в едно цяло. Критика към доминиращата теория трябва да има не само по време на криза, но и в зачатие и възход от нейното развитие. Критика преди към марксизма нямаше. Той се възхваляваше и абсолютизираще, пригаждаше се към една или друга политическа групировка (номенклатура). Всяко отклонение се смяташе за ерес, проява на буржоазна идеология. Нещата в действителност обаче стоят много по-иначе. Дори да приемем, че дадена теория е в своя апогей, резултатите емпирично потвърдени, но някои от тях не издържат проверовъчния тест на времето, това не значи, че критиката трябва да отслабва. Нашето познание се развива и усъвършенства. Това, кое-

Дискусия

то вчера е било истина, днес престава да е. Учените днес, например, оспорват валидността на Дарвиновата теория, теорията на относителността на Айнщайн и пр. И. Лакатош се позовава на теорията на Нютон. „Когато тя възникна, първо около нея бе океан от „аномалии“ (ако е угодно „контрапримери“) и тя встъпи в противоречие с теориите, утвърждаващи тези аномалии. Но проявилите изобретателност и блестящо остроумие нютоновци превърнаха един контрапример в друг подкрепящ пример. И това те направиха главно за сметка на неопровержението на тези изходни „наблюдателни“ теории, на основанието на което са установили тези „опровержаващи“ данни. Те всяка нова трудност превърнаха в нова победа на своята програма“ (Лакатош, с. 136).

Това се отнася както за счетоводството, така и за неокласическата теория, всяка трудност превръща ли се в победа на тяхната програма? Да вземем за пример свободния пазар. Неговите принципи не могат да придадат социална насоченост на пазара. Прекомерната им свобода доведе и до днешната криза. Тя е криза не само на икономиката, но и на теориите, които я осветляват и обясняват, в алтернативите на нейното разрешаване.

Раждането или смъртта на теорията зависи от фактите. Може ли те да се изразят и обяснят с парадигма, носеща теоретичните белези на 1494 г.? Научната теория винаги отхвърля онези идеи, които не съвпадат с талвега на историята, и оправдава онези от тях, които спомагат за неизбежните промени. Трябва да се отрича старото, което пречи на утвърждаването на новото, да се насърчават идеите на промяната. Такава е диалектиката на новото. Научното знание трябва да се основава на строгата обективност на фактите, логически да ги обобщава и да извежда закономерностите, да представя в логическа форма историческия процес от простото към сложното, от нисшето към висшето,

Хипотези

да включва пред идеята като необходима предпоставка, но не достатъчно за обяснение на специфичното съдържание на знанието от по-висш ранг, т.е. да поставя нещата, идеите, науката и пр. в определена йерархия, както се изразява Огюст Конт.

Слабото звено в теорията и преподаването на счетоводството е, че те не се основават на солидна философска основа. То не се разглежда като философска методологията отсъства, преобладава схоластика и емпиризмът (*Много големи икономисти в миналото, преди да бъдат икономисти, са били големи философи. Хуманизмът в икономическото образование е било широко застъпено. За съжаление, днес не е така, което рефлектира върху качеството на обучението*). Теорията не е в състояние да обясни преходните процеси, обусловени от информационното общество. Налице са два подхода: първият, несъответствието на теорията на фактите, трябва да се търси не в научното познание, а в самите факти, ако то не отговаря на тях „толкова по-зле за самите факти“.

Научното знание се извежда от непротиворечивостта на логическите форми. В много случаи те се откриват от своята обективна основа, свеждат се до начин за построяване на нашите мисли по някакви граматически правила. Тази теза е неприемлива. Наистина логическите форми могат да имат самостоятелно битие, отделени обаче от съдържанието си, те откриват пътя на мистиката и спекулацията, превръщат се в игра на гуми. „Противоречието е критерий за истината, отсъствието на противоречие – критерий за заблуждение“ (Хегел).

Ние трудно се разделяме с установилото се и мъчно свикване със ставащото. Нашето съзнание някак си е приковано към биващото (към определен вид знание), приобщени оставаме, като че ли слепи и неми към други теории и системи. Претенцията за истинност обаче може да се превърне в оръжие на неистинност чрез обстоятел-

Дискусия

ствата, които я опровергават. Истината не бива да се затваря в себе си, в своята черупка, а да се отваря към други системи и теории, да търси опора в реалния свят на икономиката. Това като че ли в по-малка степен важи за неокласическата теория. Тя се затваря в себе си, брани концептуалната си същност с всички средства, опълчва се срещу онези, които посягат на нейното „твърдо ядро“ и „защитен пояс“.

Теорията се проверява чрез грешките си. Ако те застрашават „твърдото ядро“ и защитния слой около него бъде отслабен, устойчивостта се нарушава, научността на теорията губи своята сила, тъй като постулатите, върху които тя се гради, не издържат проверката на времето. Не бива да се забравя и това, че обективността на счетоводната парадигма, както и на всяка друга теория, не е абсолютна, а относително обективна.

Има опознати и неопознати неща. Познатите неща, в зависимост от степента на научното познание, могат да бъдат отхвърлени и опровергани. В живота възникват нови факти, нови наблюдавани явления, старите факти губят своята достоверност, теорията, основана върху тях, губи своята научност. Дали всякога това е така?

Науката открива факти и закономерности в рамките на определено време. Но ако след това се открият нови учения, които противоречат на постулатите на теорията, би следвало да суспендира старите схващания и да представи нови, обусловени от времето. Изправени сме пред две дилеми: първата – да снемем проблема, втората – да намери начин за неговото разрешаване.

Наличието на несъответствие на факти и на теория още не е критерий изцяло да се отхвърли една или друга теория. Тук възникват нови обстоятелства: първо, не всички неща от сложната съвкупност могат да се проверят; има неща, които не могат да се проверят, което крие опасност за несъответствие на теория и факти; второ,

верността или неверността на една теория се проверява или опровергава от достатъчен брой факти. Ако ги има – добре, но ако не са налице, как следва да се процедурира?

Проблемът може да се реши чрез логическата непротиворечивост на теоретичната система. Ако не се наруши, теорията запазва своята научност; тя обаче може да отключи плурализма и конкуренцията на нови теории. В рамките на нея (конкуренцията), тя (старата) трябва да докаже своята научност; не стане ли това, има два варианта: да слезе от историческата сцена или да се превърне в частен случай на други теории, които по-добре обясняват света на икономиката.

Наука ли е счетоводството?

Този проблем е колкото стар, толкова и нов. Стар, защото възниква в самата зора на счетоводството, и нов, защото днес има нови измерения. В САЩ счетоводството не се разглежда като наука, а като регистрация на факти и събития, изразени в счетоводна форма. Но в Русия то се разглежда като наука. У нас този въпрос все още не е на почит.

Изказани са две противоречиви мнения. Първото – счетоводството е практика, приложни знания, регистрация на факти. От тази гледна точка то не е наука. Но може ли практиката да се развива без наука? Постулатите, принципите на счетоводството, се предопределят от самата практика, за тях са нужни теоритични обяснения. Практиката се онакувява, нейното развитие предполага това така да бъде. Счетоводството не може без научни методи. В рамките на рационалното едно знание може да се окаже по-предпочитано пред друго. Счетоводството, без да разкрива нови закони, се оказва, че е наука. Науката има три функции: познавателна (теоритична), практическа и прогностическа. При счетоводството, както и в другите

Дискусия

науки, те са неотделими и съществуват като цяло. Не може да развиваш теорията без да се основаваш на практиката. И обратно.

Спорът за счетоводството дали е наука или не, е повече схоластичен и измислен. Има и нещо друго, което затруднява проблема: няма точна дефиниция за науката, всяко определение е ограничено, границата е условна и подвижна. Ако изхождаме от определението за науката, дадено от Йозеф Шумпетер („История на икономическия анализ“): науката е всеки вид знание, което е обект на съзнателно усъвършенстване; тя е всяка област на знание, разработваща специална техника в търсенето и интерпретацията на факти. Ако проблемът се разглежда в тази светлина, ще видим, че счетоводството напълно попада под обхвата на трактовката на Шумпетер. То е не само наука, но и философия. У нас обаче не се обръща внимание на този пункт. Счетоводството е и политическа икономия, а счетоводителят – истински икономист (П. Ж. Прудон).

В заключение, ние изразихме мнения по някои нерешени проблеми в счетоводството, вероятно те могат да звучат като хипотези и утопии, но без това няма развитие на науката. В „теорията на познанието“ съществува възглед, че „научните теории, ако не бъдат фалшифицирани, завинаги остават хипотези и предположения“. Теорията на счетоводството би трябвало да се издигне на по-високо равнище. В тази връзка, би следвало да се засили нейният философски подход в анализа на счетоводните процеси. Би могло да се помисли да се изучава и нова учебна дисциплина – философия на счетоводството. Много науки имат подобно название: философия на правото, философия на историята, теоретична физика, философия на икономиката, а защо и не „философия на счетоводството“.

Хипотези

Цитирани източници:

Генералова, Н. В., Н. А. Соколова, 2012. „Вариативност в интерпретации бухгалтерской информации“, ВСБПУ, Сер. 5, 2012. Bbin. 1.

(Generalova, N. V., N. A. Sokolova, 2012. „Variativnost' v interpretatsii bukhgalterskoy informatsii“, VSbPU, Ser. 5, 2012. Bbin. 1)

Зуга, Е. И., 2010. Роль научных парадигм в развитии бухгалтерского учета, ВСБПУ, сер. 5, Bbin 1, 2010.

(Zuga, YE. I., 2010. Rol' nauchnakh paradigm v razvitiy bukhgal'terskogo ucheta, VSbPU, ser. 5, Bbin 1, 2010)

Кун, Т., 1996. Структурата на научната революция, София, изд. къща „Петър Берон“.

(Kun, T., 1996. Strukturata na nauchnata revolyutsia, Sofia, izd. kashta „Petar Beron“)

Лакатос, И., 1995. Методология научных исследований философских программ. Вопросы философии, 1995, №4, с. 135.

(Lakatos, I., 1995. Metodologiya nauchnykh issledovatel'skikh programm. Voprosy filosofii, 1995, №4, s. 135)

Мизес, Ј. фон, 2011. Човешкото действие. Трактат по икономика. Четвърто преработено издание, превод от английски, София, с. 201.

(Mizes, JI. Fon, 2011. Choveshkoto deystvie. Traktat po ikonomika. Chetvarto preraboteno izdanie, prevod ot angliyski, Sofia, s. 201)

Пригожин, И., И. Стенгерс. 2001. Порядок из хаоса. Новый диалог человека с природой. Пер. С английского, Москва.

(Prigozhin, I., I. Stengers. 2001. Poryadk iz khaosa. Novy dialog cheloveka s priroda. Per. S angliyskoto, Moskva)